

SOCIAL AND BEHAVIORAL SCIENCES

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.5.2.9>

CECHY SFERY POTRZEB I MOTYWACJI OSÓB W WIEKU MŁODZIEŃCZYM Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ ZDROWOTNĄ I SKŁONNOŚCIĄ DO ZACHOWAŃ UZALEŻNIAJĄCYCH

Andrii Korets

Lekarz-narkolog Kijowskiego Miejskiego Szpitala Klinicznego „Socjoterapia” (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-0618-1211

e-mail: Andrii_Korets@ukr.net

Adnotacja. Artykuł poświęcono badaniu cech sfery potrzeb i motywacji osób w wieku młodzieńczym z niepełnosprawnością zdrowotną. Stwierdzono, że młodzież z niepełnosprawnością zdrowotną charakteryzuje się wyższymi wskaźnikami skłonności do zachowań uzależniających w porównaniu z młodzieżą z rozwojem normotypowym, co nadaje jej oznaki odporności i wskazuje na obecność cech osobowości, które znacznie zwiększają ryzyko negatywnych objawów. Ustalono związek między specyfiką sfery potrzeb i motywacji jednostki a ryzykiem powstawania uzależnienia. Ustalono, że orientacja motywów u tych osób ma charakter głównie domowy, a nie produktywny. Uzasadnione jest, że tworzenie motywów produktywnego ukierunkowania różnych działań powinno stać się przedmiotem wpływu psychokorekcyjnego dla tej kategorii osób.

Słowa kluczowe: młodzież z niepełnosprawnością zdrowotną, zachowania uzależniające, sfera potrzeb i motywacji, oddziaływanie psychokorekcyjne.

PECULIARITIES OF THE NEED-MOTIVATIONAL SPHERE OF YOUNG PEOPLE WITH LIMITED HEALTH POSSIBILITIES AND TENDENCY TO ADDICTIVE BEHAVIOR

Andrii Korets

Narcologist of Kyiv City

Narcological Clinical Hospital “Sociotherapy” (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-0688-1211

e-mail: Andrii_Korets@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the study of the features of the need-motivational sphere of young people with disabilities. It was found that young people with disabilities are characterized by higher rates of addictive behavior compared to young people with normative development, which gives her signs of resilience and indicates the presence of personal qualities that significantly increase the risk of adverse events. The connection between the specifics of the need-motivational sphere of personality and the risk of dependence is established. It is determined that the orientation of motives in these individuals is mainly domestic rather than productive. It is substantiated that the formation of motives for productive orientation of different activities should be the subject of psycho-correctional influence for this category of persons

Key words: young people with disabilities, addictive behavior, need-motivational sphere, psychocorrective effect.

ОСОБЛИВОСТІ ПОТРЕБОВО-МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я ТА СХИЛЬНІСТЮ ДО АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Андрій Корець

лікар-нарколог

Київської міської наркологічної клінічної лікарні «Соціотерапія»

(Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-0688-1211

e-mail: Andrii_Korets@ukr.net

Анотація. Стаття присвячена вивченню особливостей потребово-мотиваційної сфери осіб юнацького віку з обмеженими можливостями здоров'я. Виявлено, що юнаки з обмеженими можливостями здоров'я характеризуються більш високими показниками схильності до адиктивної поведінки порівняно з юнаками з нормотиповим розвитком, що надає їй ознак стійкості й указує на наявність особистісних якостей, що значно підвищують ризик

негативних проявів. Установлено зв'язок між специфікою потребово-мотиваційної сфери особистості й ризиком формування залежності. Визначено, що спрямованість мотивів у цих осіб має переважно побутовий, а не продуктивний характер. Обґрунтовано, що формування мотивів продуктивної спрямованості різних видів діяльності має стати предметом психокорекційного впливу для цієї категорії осіб.

Ключові слова: юнаки з обмеженими можливостями здоров'я, адиктивна поведінка, потребово-мотиваційна сфера, психокорекційний вплив.

Вступ. Розбудова демократичного суспільства в Україні ґрунтується на забезпеченні захисту й безпеки кожного члена суспільства, його прав і свобод. У зв'язку з цим актуальним соціальним завданням є збереження психічного та фізичного здоров'я громадян, що зумовлює необхідність профілактики адиктивної поведінки. Особливо вразливою категорією є молодь з обмеженими можливостями здоров'я, переважно із затримкою психічного розвитку й інтелектуальними порушеннями, яка характеризується зниженням здатності до самореалізації та труднощами задоволення основних потреб.

Виокремлення недосліджених аспектів загальної проблеми зумовлено необхідністю вивчення потребово-мотиваційної сфери осіб юнацького віку з обмеженими можливостями здоров'я як чинника адиктивної поведінки.

Основна частина. Метою статті є вивчення особливостей потребово-мотиваційної сфери осіб юнацького віку з обмеженими можливостями здоров'я.

Усім видам залежності притаманні загальні ознаки адиктивної поведінки: стійке прагнення до зміни психофізичного стану; безперервний процес розвитку адикції; циклічність залежної поведінки; закономірне виникнення особистісних змін і соціальної дезадаптації; формування адиктивної установки, тобто сукупності когнітивних, емоційних і поведінкових особливостей, які викликають адиктивне ставлення до життя; надмірне емоційне ставлення до об'єкта залежності; перетворення об'єкта адикції в мету існування; заперечення існування залежності.

У сучасних умовах форми адиктивної поведінки зазнають певних змін, що зумовлює актуальність вивчення її чинників. Серед таких чинників значне місце займає нездатність особистості до критичного осмислення власного способу життя й визначення його сенсу. В. Свідовська визначає певні етапи розвитку адиктивної поведінки підлітків: пошук адиктивного агента, що відповідає індивідуальному запиту особистості; переживання гострої зміни психічного стану завдяки цьому об'єкту й фіксація у свідомості цього зв'язку; визначення частоти звертання до адиктивного агента; установлення адиктивних поведінкових стереотипів; повна домінація адиктивної поведінки; руйнація психіки та відповідні біологічні зміни (Свідовська, 2020).

У дослідженні Г. Пріба зазначається, що саме в підлітковому віці розвиваються специфічні особливості самосвідомості, що проявляються в деформації самооцінки. Виникнення адиктивної поведінки може ґрунтуватися на конфліктній взаємодії підлітка з його найближчим оточенням у родині, а саме на її негативному впливі на розвиток особистості. У свою чергу, притаманні підліткові невпевненість, напруженість, ворожість, агресивність стають передумовами виникнення руйнівної адиктивної поведінки (Пріб, 2019).

М. Ларченко проаналізовано закономірності залежної поведінки та її зв'язок із факторами кримінологічного ризику. Класифіковано напрями адиктивного впливу на рішення вчинити злочин. З метою диференціації запобіжного впливу виділено та проведено кримінологічний аналіз чотирьох типів осіб з антисоціальною спрямованістю діяльності, яким притаманні різні моделі адиктивної поведінки (Ларченко, 2020).

Серед чинників виникнення адиктивної поведінки визначається також недостатній рівень усвідомленості сенсу життя, що перешкоджає життєвому цілепокладанню та плануванню життєвого шляху (Змановская, 2003; Карпинский, 2002). Утрата сенсу життя, у свою чергу, супроводжується нудьгою, що спонукає до деструктивних форм поведінки (Золотарева, 2020; Struk, Carriere, Cheyne, Danckert, 2017). Доступність цифрових технологій призвела до виникнення Інтернет-залежності, що притаманно насамперед найбільш активним користувачам – підліткам і молоді (Солдатова, Рассказова, Чигарькова, 2020; Wachs, Wright, 2018; Wright, Wachs, 2020).

Етап дорослішання, що супроводжується віковими кризами розвитку, часто призводить до нестійкості емоційних станів особистості, перебудови світосприйняття людини, ставлення до себе й інших. Попри мінливий характер цих утворень, більшість юнаків із нормотиповим розвитком досягають повноцінного рівня розвитку самосвідомості. Набагато складнішим цей процес є в осіб з обмеженими можливостями здоров'я. У межах цієї категорії найбільш ускладнену ситуацію розвитку мають особи з інтелектуальними порушеннями, що відображається на стосунках із людьми, впливає на формування особистості й унаслідок неможливості задоволення основних потреб підвищує небезпеку девіантної поведінки (Ю. Антоян, В. Гульдман, О. Гришко, М. Костицький, Л. Сабліна, О. Северов, В. Синьов, Т. Харченко та ін.). Виявлено схильність підлітків з інтелектуальними порушеннями до різних типів віктимної поведінки та її зв'язок з особистісними особливостями (Бистров, Синьов, 2018). Психологічний супровід таких осіб потребує поглибленого вивчення особистісних чинників девіантної поведінки, зокрема її адиктивних проявів.

У психолого-педагогічній науці представлено низку досліджень, присвячених вивченню неадаптивних проявів поведінки юнаків з інтелектуальними порушеннями, а саме: асоціальних проявів (О. Северов, В. Синьов, Т. Харченко), адикцій (Н. Морозова, М. Певзнер), підвищеної конфліктності (О. Агавелян, Ю. Бистрова, Т. Янданова), зниження критичності (Н. Коломінський, В. Синьов), агресивності (Н. Макаручук, Т. Морозова, Л. Руденко), імпульсивності (Г. Дульнев, Б. Пінський, М. Царидзе), віктимної поведінки

(А. Бистров). Серед чинників такої поведінки вченими визначається зниження інтелектуальної та регулятивної функції психіки, що призводить до порушення критичності мислення, неадекватної оцінки власних вчинків і їх наслідків, зменшення опору впливам несприятливих ситуацій і послаблення самоконтролю.

Напрями корекційно-профілактичного впливу на особистість підлітків з інтелектуальними порушеннями та схильністю до девіантної поведінки представлені в працях О. Гаврилова, М. Матвєєвої, С. Максименка, В. Медведєва, Л. Руденко, В. Синьова, М. Супруна й ін. Проте адиктивна поведінка цих осіб потребує подальших досліджень. Серед різноманітних чинників формування адиктивної поведінки значна роль належить нездатності особистості адекватно сприймати дійсність, переробляти інформацію та приймати рішення, що зумовлено порушеннями психічного розвитку внаслідок органічно обумовлених причин, які важко піддаються корекційному впливу. Ці процеси безпосередньо пов'язані з потребою-мотиваційною сферою особистості.

Аналізуючи особливості аддиктивної особистості, В. Менделєвич розкриває її сутність з позицій теорії Е. Берна, який визначає шість основних видів потреб: у сенсорній стимуляції, у визнанні, у контактах і фізичному поглажданні, у сексуальній сфері, у структуруванні часу, у виявленні ініціативи. В адиктивної особистості кожен вид потреби є особливо загостреним. Тому людина не знаходить їх задоволення в реальному житті та прагне зняти цей дискомфорт шляхом стимуляції тих чи інших видів діяльності. Таким чином, основним у поведінці адиктивної особистості є прагнення до відходу від реальності, страх перед повсякденним, наповненим зобов'язаннями й регламентаціями «нудним» життям, схильність до пошуку емоційних поза межних переживань навіть ціною серйозного ризику для життя, що поєднується з відсутністю відповідальності за свої вчинки (Менделєвич, 2003).

З'ясування особливостей потребою-мотиваційної сфери в молоді з обмеженими можливостями здоров'я та схильністю до адиктивної поведінки проводилося шляхом емпіричного дослідження, яким було охоплено 42 особи з обмеженими можливостями здоров'я, зокрема затримкою психічного розвитку різного генезу, і 38 осіб з нормотиповим розвитком віком 16–18 років. Представники обох груп проходили лікування від алко- та наркозалежності в Київській міській наркологічній клінічній лікарні «Соціотерапія».

У процесі дослідження застосовані такі методики: тест на схильність до залежної поведінки (В. Менделєвич), методика парних порівнянь В. Скворцова (модифікація І. Акіндиної), методика «Діагностика мотиваційної структури особистості» Л. Верещагіної.

На першому етапі дослідження проводилася діагностика вибірки на рівень прояву залежної поведінки й розподіл досліджуваних на групи відповідно до міри вираженості цього критерію. Такий розподіл був необхідний для проведення порівняльного дослідження та конкретизації особливостей потребою-мотиваційної сфери осіб з обмеженими можливостями здоров'я порівняно з їхніми ровесниками, що мають нормотиповий розвиток. Результати частотного розподілу в досліджуваних групах представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Оцінка ступеня схильності до адиктивної поведінки в юнаків

Категорії досліджуваних	Юнаки з обмеженими можливостями здоров'я	Юнаки з нормотиповим розвитком
Ступінь схильності до адиктивної поведінки		
Ознаки тенденції	29%	40%
Ознаки підвищеної схильності	33%	34%
Ознаки високої вірогідності	38%	26%

Таким чином, як ілюструє таблиця, юнаки з обмеженими можливостями здоров'я характеризуються більш високими показниками схильності до адиктивної поведінки (38% порівняно з 26% у юнаків з нормотиповим розвитком), що надає їй ознак стійкості й указує на наявність особистісних якостей, що значно підвищують ризик негативних проявів і виникнення рецидивів у майбутньому.

На наступному етапі проводилося дослідження потребою сфери в представників кожної з виділених груп на основі порівняння показників середніх значень, що представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Середні вибіркові значення рівня задоволеності потреб у юнаків

Категорії досліджуваних	Юнаки з обмеженими можливостями здоров'я (М1)	Юнаки з нормотиповим розвитком (М2)
Потреби		
Матеріальне становище	29,4	16,3
Безпека	26,3	25,5
Міжособистісні зв'язки	24,1	17,6
Повага	15,6	25,2
Самореалізація	13,5	27,4

Отже, у процесі дослідження виявлено нерівномірність структури задоволеності потреб як у юнаків з обмеженими можливостями здоров'я, так і в їхніх ровесників з нормотиповим розвитком. Водночас у юнаків із обмеженими можливостями здоров'я набагато більш вираженою є потреба в матеріальному становищі ($M_1=29,4$ та $M_2=16,3$ відповідно). Це безпосередньо пов'язано з переважанням у них алкозалежності внаслідок більшої цінової доступності алкоголю, на відміну від поширеності наркозалежності в їхніх ровесників з нормотиповим розвитком.

Обидві групи відзначалися підвищеною потребою в безпеці ($M_1=26,3$ та $M_2=25,5$). Зазвичай такий стан пов'язаний із високим рівнем тривожності, важко переноситься особою та обумовлює залучення захисних механізмів, зокрема схильності до адиктивної поведінки.

Більш вираженою в юнаків з обмеженими можливостями здоров'я є потреба в міжособистісних зв'язках унаслідок звуженого кола спілкування, у якому вони перебувають ($M_1=24,1$ і $M_2=17,6$). Компенсаторно заниженими в них виявилися потреба в повазі з боку навколишніх і самореалізації (15,6 і 13,5 відповідно), тоді як у їхніх ровесників з нормотиповим розвитком ці потреби є актуальними та не задоволеними повною мірою (25,2 та 27,4 відповідно). На нашу думку, це безпосередньо пов'язано з особливостями юнацького віку, з особистісним і професійним самовизначенням, цілепокладанням і досягненням значущих результатів. Актуальність, незадоволеність цієї потреби зумовлює її визначальну роль у спонуканні до активних видів діяльності, але неможливість її задовольнити, що породжує внутрішній конфлікт і може спонукати до адиктивної поведінки. Неактуальність потреби в самореалізації в осіб з обмеженими можливостями здоров'я вказує на відмову від домагань, небажання щось робити для саморозвитку та самоактуалізації, заміщуючи задоволення від результатів діяльності вживанням алкоголю. Відмову від потреби в повазі з боку навколишніх можна пояснити тривалим характером несприятливих соціальних взаємин, нехтуванням та утиском з боку навколишніх, які набули звичного характеру.

У групі їхніх ровесників з нормотиповим розвитком потреба в міжособистісних зв'язках і потреба в повазі характеризується більш високими показниками (17,6 і 25,4 відповідно), що може бути взаємообумовленим. Це характеризує прагнення до соціального схвалення своєї поведінки, підкріплення власної значущості завдяки успіху в певній діяльності й у соціальній взаємодії, але за наявності певних перешкод для її задоволення.

Отже, як показали результати дослідження, у юнаків з обмеженими можливостями здоров'я потреба в безпеці не задовольняється повною мірою, а потреби в самореалізації й у міжособистісних зв'язках, з якою пов'язані мотиви досягнення успіху в діяльності та інтимно-особистісному спілкуванні, не визнаються актуальними, фруструються. Це може вказувати на опір щодо впливів навколишнього світу й небажання або страх суттєвих змін у своєму житті.

На наступному етапі дослідження, після визначення провідних мотивуючих (незадоволених) потреб, проводилося вивчення мотиваційної структури особистості. Окрім показників за кожною шкалою, оцінювалася також сума балів за шкалами «Життєзабезпечення», «Комфорт», «Соціальний статус», «Спілкування», що відображає загальножиттєву спрямованість мотивів, а також сума балів за шкалами «Загальна активність», «Творча активність» і «Соціальна корисність», що характеризує їх продуктивну спрямованість. Отримані результати представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

Особливості мотиваційної структури особистості в юнаків

Види мотивів	Середні вибіркові значення представленості мотивів у різних категоріях юнаків	
	Юнаки з обмеженими можливостями здоров'я	Юнаки з нормо типовим розвитком
Життєзабезпечення	10,1	16,8
Комфорт	16,6	17,3
Соціальний статус	11,4	14,6
Спілкування	16,3	17,5
Загальна активність	12,5	15,4
Творча активність	9,2	13,4
Соціальна корисність	10,1	14,3

Як ілюструє таблиця, показники мотивації за спрямованістю «Життєзабезпечення» виявилися низькими в юнаків з обмеженими можливостями здоров'я. Це зумовлено тим, що в цьому віці вони продовжують залежати від батьків більшою мірою, ніж їхні здорові ровесники, а також ускладненнями щодо досягнення успіху в провідних видах діяльності (10,1 і 16,8 відповідно).

За шкалою «Комфорт», на відміну від попередньої шкали, показники для двох груп знаходяться приблизно на одному рівні (16,6 і 17,3), що свідчить про ідентичність вираження базових потреб щодо фізичного та психологічного комфорту. Водночас вираженість цього мотиву може вказувати на наявність підвищеної тривожності й прагнення відгородитися від травмувальних впливів навколишнього середовища шляхом адиктивної поведінки.

За шкалою «Соціальний статус» відмічається зниження показника мотиву досягнення соціального статусу в осіб обох досліджуваних груп (11,4 і 14,6), що вказує на невисокий соціальний статус досліджуваних і зниження мотивації до його підвищення. Так, юнаки з обмеженими можливостями здоров'я переважно

давали відповідь «не знаю» на питання щодо необхідності визначити своє місце в житті, переважати в чомусь інших, досягти визнання в колективі тощо.

Дещо зниженим у юнаків з обмеженими можливостями здоров'я виявився показник за шкалою «спілкування» – 16,3, порівняно з їхніми ровесниками, що мають нормотиповий розвиток (17,5). Попри виражені потреби та мотиви спілкування, юнаки з обмеженими можливостями здоров'я давали негативні або невпевнені відповіді на запитання, як потрібно проводити свій вільний час із друзями, заслужити серед них авторитет і визнання, мати хороший колектив, у якому можна спілкуватися на різні теми. Очевидно, унаслідок обмеженості своїх можливостей їм важко побудувати певне коло спілкування. Таким чином, у цієї групи осіб при актуальності потреби в міжособистісних стосунках і мотиву її безпосереднього задоволення недосконаліми є уявлення про інструментальні способи досягнення гармонійних соціальних взаємин.

За шкалою «Загальна активність» і «Творча активність» в осіб з обмеженими можливостями здоров'я показники виявилися набагато нижчими (12,5 і 9,2), ніж в іншій групі (13,4 і 14,3), що безпосередньо пов'язано з можливостями реалізації різних видів активності. Спрямованість мотивів у цих осіб має переважно побутовий, а не продуктивний характер. Варто відзначити, що таке зниження відбувається переважно за рахунок зменшення ваги мотивів загальної активності й соціальної корисності. Тому формування мотивів продуктивної спрямованості різних видів діяльності має стати предметом психокорекційного впливу для цієї категорії осіб.

Висновки. Адиктивна поведінка особистості виникає внаслідок її порушеної адаптації до нових умов мікро- та макросередовища. В осіб із обмеженими можливостями здоров'я кожен вид потреби є особливо загостреним, що зумовлює складнощі їх задоволення в реальному житті та прагнення зняти цей дискомфорт шляхом адикцій. Юнаки з обмеженими можливостями здоров'я характеризуються більш високими показниками схильності до адиктивної поведінки порівняно з юнаками з нормотиповим розвитком, що надає їй ознак стійкості й указує на наявність особистісних якостей, що значно підвищують ризик негативних проявів і подальших рецидивів. Установлено зв'язок між специфікою потребово-мотиваційної сфери особистості й ризиком формування залежності. Найбільш незадоволеними (мотивуючими) потребами в осіб із обмеженими можливостями здоров'я є потреба в забезпеченні достатнього матеріального становища, що безпосередньо пов'язано з переважанням у них алкозалежності внаслідок більшої цінової доступності алкоголю, на відміну від поширеності наркозалежності в їхніх ровесників з нормотиповим розвитком. Як в осіб групи ризику, незадоволення матеріальної потреби робить для них недоступними окремі види діяльності та розваг. Тому зловживання алкоголем висувається на перше місце. Актуальною є також потреба в безпеці, що може супроводжуватися підвищеною тривожністю й пошуком компульсивних засобів її зниження. У цієї групи осіб при актуальності потреби в міжособистісних стосунках і мотиву її безпосереднього задоволення недосконаліми є уявлення про інструментальні способи досягнення гармонійних соціальних взаємин. Спрямованість мотивів у них має переважно побутовий, а не продуктивний характер. Варто відзначити, що таке зниження відбувається переважно за рахунок зменшення ваги мотивів загальної активності й соціальної корисності. Тому формування мотивів продуктивної спрямованості різних видів діяльності має стати предметом психокорекційного впливу для цієї категорії осіб.

Перспективою подальших досліджень є розробка системи профілактично-корекційних заходів щодо юнаків з обмеженими можливостями здоров'я та схильністю до адиктивної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Бистров А., Синьов В. Схильність підлітків з інтелектуальними порушеннями до різних типів віктимної поведінки та її зв'язок з особистісними особливостями підлітків. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2018. Вип. 36. Серія 19. С. 132–139.
2. Змановская Е. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения) : учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2003. 288 с.
3. Золотарева А. Диагностика предрасположенности к скуке: адаптация русскоязычной версии BPS-SR. *Национальный психологический журнал*. 2020. № 1(37). С. 40–49.
4. Карпинский К. Психологическая коррекция смысловой регуляции жизненного пути девиантной личности : монография. Гродно : ГрГУ, 2002. 139 с.
5. Ларченко М. Моделі залежної поведінки та пов'язані з ними фактори кримінологічного ризику. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 256–259.
6. Менделевич В. Зависимость как психологический и психопатологический феномен (проблемы диагностики и дифференциации). *Вестник клинической психологии*. 2003. № 2. С. 153–158.
7. Приб Г. Соціально-психологічні особливості формування самосвідомості підлітків з адиктивною поведінкою у конфліктних родинах. *Psychological journal*. 2019. Volume 5. Issue 12. С. 182–193. URL: <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.12>.
8. Свідовська В. Адиктивна поведінка підлітків як проблема наукового дослідження. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки»*. 2020. Вип. 6. С. 108–114.
9. Солдатова Г., Рассказова Е., Чигарькова С. Виды киберагрессии: опыт подростков и молодежи. *Национальный психологический журнал*. 2020. № 2 (38). С. 3–20. URL: <https://doi.org/10.11621/npj.2020.0201>.
10. A Short Boredom Proneness Scale: Development and psychometric properties / A.A. Struk, J.S. Carriere, J.A. Cheyne, J. Danckert. *Assessment*. 2017. № 24 (3). P. 346–359. URL: <https://doi.org/10.1177/107319111560999.6>.

11. Wachs S., Wright M. Associations between bystanders and perpetrators of online hate: The moderating role of toxic online disinhibition. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2018. № 15 (9). P. 2030. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph15092030>.
12. Wright M., Wachs S. Adolescents' Cyber Victimization: The Influence of Technologies, Gender, and Gender Stereotype Traits. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020. № 17 (4). P. 1293. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph17041293>.

References:

1. Bystrov A., Synov V. (2018). Skhylnist pidlitkiv z intelektualnymy porushenniamy do riznykh typiv viktyvmnoi povedinky, ta yii zviazok z osobystisnymy osoblyvostiamy pidlitkiv [Predisposition of adolescents with intellectual disabilities to different types of victim behavior, and its relationship with the personal characteristics of adolescents]. *Naukovyi Chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova*. Serii 19. Vyp. 36. pp. 132–139 [in Ukrainian].
2. Zmanovskaia E. (2003). Deviantologiya: (Psikhologiya otkloniaiushegosia povedeniia) [Deviantology: (Psychology of deviant behavior)]: Ucheb.posobie dlia stud. vyssh. ucheb. zavedenii. M.: Izdatelskii tcentr «Akademii». 288 p. [in Russian].
3. Zolotareva A. (2020). Diagnostika predraspolozhennosti k skuke: adaptatsiia russkoiazychnoi versii BPS-SR [Diagnosis of predisposition to boredom: adaptation of the Russian version of the BPS-SR]. *Natsionalnyi psikhologicheskii zhurnal*. № 1(37). pp. 40–49 [in Russian].
4. Karpinskii K. (2002). Psikhologicheskaia korrektsiia smyslovoi reguliatsi zhiznennogo puti deviantnoi lichnosti [Psychological correction of semantic regulation of the life path of a deviant personality]. Monografiia. Grodno: GrGU. 139 p. [in Russian].
5. Larchenko M. (2020). Modeli zaleznoi povedinky ta poviazani z nymy faktory kryminolohichnoho ryzyku [Addictive behavior patterns and related criminological risk factors]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 4. pp. 256–259 [in Ukrainian].
6. Mendelevich V. (2003). Zavisimost kak psikhologicheskii i psikhopatologicheskii fenomen (problemy diagnostiki i differentsiatsii) [Addiction as a psychological and psychopathological phenomenon (problems of diagnosis and differentiation)]. *Vestnik klinicheskoi psikhologii*. № 2. pp. 153–158 [in Russian].
7. Prib H. (2019). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti formuvannia samosvidomosti pidlitkiv z adyktivnoiu povedinkoiu u konfliktnykh rodynakh [Socio-psychological features of the formation of self-awareness of adolescents with addictive behavior in conflicting families]. *Psychological journal*. Volume 5. Issue 12. pp. 182–193. Rezhym dostupu: <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.12> [in Ukrainian].
8. Svidovska V. (2020). Adyktivna povedinka pidlitkiv yak problema naukovooho doslidzhennia [Addictive behavior of adolescents as a problem of scientific research]. *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Serii psykhologichni nauky. Vypusk 6. pp. 108–114 [in Ukrainian].
9. Soldatova G., Rasskazova E., Chigarkova S. (2020). Vidy kiberagressii: opyt podrostkov i molodezhi [Types of cyber aggression: the experience of adolescents and youth]. *Natsionalnyi psikhologicheskii zhurnal*. № 2(38). pp. 3–20. Rezhim dostupa: <https://doi.org/10.11621/npj.2020.0201> [in Russian].
10. Struk, A.A., Carriere, J.S., Cheyne, J.A., & Danckert, J. (2017). *A Short Boredom Proneness Scale: Development and psychometric properties*. *Assessment*, 24(3), 346–359. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/1073191115609996> [in English].
11. Wachs S., Wright M. (2018). Associations between bystanders and perpetrators of online hate: The moderating role of toxic online disinhibition. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(9), 2030. Retrieved from: <https://doi.org/10.3390/ijerph15092030> [in English].
12. Wright M., Wachs S. (2020). Adolescents' Cyber Victimization: The Influence of Technologies, Gender, and Gender Stereotype Traits. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(4), 1293. Retrieved from: <https://doi.org/10.3390/ijerph17041293> [in English].